

Західна Україна — Сибір. Хресний шлях: роки 1939 — 1941

*(10 лютого 1940 р. розпочався перший етап депортації
населення із Західної України)*

Депортація – примусове виселення з місця постійного проживання особи, групи осіб чи народів, визнаних владою соціально небезпечними. Депортації здійснювали на основі адміністративного або судового рішення і часто супроводжувалися терором.

Дискусійним і до кінця не з'ясованим залишається питання про чисельність депортованого населення Західної України у 1939 — 1941 рр.

79 років тому, 10 лютого 1940 року, на Галичині та Волині розпочався перший етап організованих «визволителями» насильницьких депортацій. За 1-й етап депортації, який тривав протягом 10-13 лютого 1940 р. було переселено 17206 сімей, або майже 90 тис. осіб. Протягом 1940-1941 рр. під різними приводами відбулися ще 3 хвилі насильницьких переселень. Вони торкнулися, в першу чергу, родин депортованих під час першої хвилі, заможних селян, інтелігенції і кваліфікованих робітничих кадрів. На думку американського професора Яна Гросса, загалом із західноукраїнських земель було депортовано 1 млн. 250 тис. осіб.

До репресій влада готувалася відразу після початку Другої світової війни. Згідно з наказом наркома внутрішніх справ СРСР Лаврентія Берії від 8 вересня 1939 р., було сформовано дев'ять груп з оперативних працівників Органів народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС) і оперативно-політичних працівників прикордонних військ НКВС. Кожна — чисельністю від 40 до 70 осіб. У розпорядження кожної групи для виконання спецзавдань передали батальйон із 300 осіб. Завдання цих утворень визначили досить чітко: у міру просування радянських військ захоплювати стратегічні об'єкти — установи зв'язку, друкарні, архіви; арештовувати польських чиновників, поміщиків, підприємців; встановлювати контроль за тюрмами; звільненню підлягали лише в'язні, засуджені за антипольську діяльність.

Вже на початку радянзації не всі були задоволені як новими порядками, так і брутальними методами їхнього впровадження. Проти усіх незгодних з новим режимом застосували масові політичні репресії — комплекс каральних заходів. Арешти, розстріли та депортації — примусові переселення усіх осіб небажаного соціального походження і національності — були невід'ємною складовою політики радянзації.

Органи народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС) та радянські посадові особи, керуючись сталінською теорією класової боротьби, всюди

шукали «ворогів народу», «контрреволюціонерів». Такі категорії людей бралися на облік, за ними встановлювався таємний нагляд, вони були першими кандидатами на ізоляцію або фізичне знищення. На меті було викоринити усі «контрреволюційні» настрої серед місцевих жителів, адже радянська влада на західноукраїнських землях була встановлена лише восени 1939 р. , до того ж місцеве населення, на їх думку, просякло «буржуазними» ідеями і має їх позбавитися. З іншого боку, економіка Радянського Союзу розвивалася в умовах командно-адміністративної системи і постійно потребувала робочої сили. Особливо гострою ця потреба була у віддалених районах СРСР (Сибір, Далекий Схід, Північ). Люди, які були примусово вислані із Західної України, ставали дешевою і безправною робочою силою, яка призначалася для заселення і освоєння найвіддаленіших областей СРСР. Насильно виселені, тобто депортовані із Західної України громадяни, підлягали під режим спецпоселення у віддалених місцях й були позбавлені економічних та політичних прав.

Першими жертвами репресій стали польські військові, державні службовці, поміщики, осадники, власники підприємств. А невдовзі репресії зачепили й українське населення. Углиб СРСР вивозили «куркулів», а також селян, котрі відмовлялися вступати до колгоспів. Переслідували представників української інтелігенції, зокрема членів «Просвіти» та інших українських товариств, письменників, учителів, лікарів. У Росію вивезли лідера українського національного руху довоєнного часу Костя Левицького, головного редактора «Діла» Івана Німчука, голову українських кооперативів Карла Коберського та багатьох інших українських патріотів. Зрештою, могли заарештувати лише за наявність родичів за кордоном чи перебування в гостях у друзів під час їхнього арешту. І хоча православні та греко-католицькі священники не були піддані репресіям, радянська влада знайшла інші механізми впливу на них. До прикладу, конфісковували церковні землеволодіння, закривали монастирі й семінарії, церкви обкладали великими податками, у пресі розгорнули антирелігійну кампанію. Усі ці заходи привели до зростання антирадянських настроїв у Західній Україні та поповнення ОУН новими учасниками.

Підготувала Руслана Ониськів
провідний бібліограф